

Spor etter journalistikk

De har skrevet saker som har skapt glede, sinne og høylytt debatt. Som havnet på Stortinget, i dagspressen, i Pressens Faglige Utvalg. Journalistene i Tidsskriftet har satt spor etter seg.

TEKST

Per Halvorsen

PUBLISERT 2. oktober 2023

Psykologtidsskriftets historie handler om mer enn reinspikka akademisk formidling. Da Torkil Berge inntok redaktørstolen i 1997, ønsket han å tilby noe i tillegg til fagartikler og tekster skrevet av psykologer. I mars året etter meldte redaksjonen seg inn i Den Norske Fagpresses Forening og underla seg dermed redaktørplakaten. Redaktørplakaten formaliserer forholdet mellom redaksjon og eier. Den slår fast at sjefredaktøren må dele publikasjonens grunnsyn. Utover det er det hen som bestemmer bladets innhold, profil og redaksjonelle meninger – selv om de står i motstrid til eierens.

Konge i eget land

Da Psykologtidsskriftet ble en del av fagpressen, forpliktet redaksjonen seg til å holde seg selv i ørene med pressens etiske retningslinjer. Berge sier det innebar en tydeliggjøring av det å være uavhengig av eier.

«Jeg var litt konge»

Torkil Berge, tidligere sjefredaktør

– Jeg husker jeg synes det var veldig kult å være redaktør. Jeg var litt konge.

Men potensialet for gnisninger var der: Tidsskriftet eies av en fagforening som skal fremme egne interesser. Samtidig skulle et mangfold av stemmer få slippe til, også de som brøt med flertallet i viktige saker. Og hva når medlemmenes interesser stod i motstrid til andre samfunnshensyn? Berge kan imidlertid ikke huske at selvstendigheten ble satt på prøve. Han sier han hadde Psykologforeningen i ryggraden. Siden 1987 hadde han deltatt aktivt i foreningsarbeid, i lokallag og fagutvalg.

– Som redaktør fulgte jeg diskusjonene i sentralstyret, og kjente til premissene for avgjørelsene som ble fattet der.

– *Streifet det deg noen gang at du var for tett innvevd i Psykologforeningens strukturer til å kunne forvalte en nøytral redaktørrolle?*

– Jeg husker det ikke på den måten. Jeg var aldri engasjert uenig i politiske saker, og oppfattet uansett ikke at det lå i redaktørrollen å kunne gå i polemikk med eier, sier han.

LES OGSÅ

Også psykologer trenger kritisk journalistikk

Da Tidsskrift for Norsk psykologforening så dagens lys i 1973, kjempet USAs president Richard Nixon for sitt politiske liv i Washington. Ja, det er en sammenheng her.

Han anså det som en av sine viktigste oppgaver å sikre at ulike stemmer fikk plass til å fremme sine erfaringer og synspunkter, og skape gode rammer for debatt.

Jordnært stoff

Etter en leserundersøkelse ved tusenårsskiftet lovet Berge et tidsskrift som skulle bli flinkere til å belyse områder utenfor tradisjonell klinisk psykologi. Samtidig slo han et slag for mer jordnært stoff, stoff som speilet psykologenes arbeidshverdag.

Han hadde allerede begynt å knytte til seg en ny yrkesgruppe: journalistene. De ble rekruttert blant annet fordi de behersket et mangfold av fortellerteknikker. Berges visjon var at psykologien og psykologlivet også skulle formidles i form av reportasjer, intervjuer og aktualiteter og knyttes nærmere til det samfunnet psykologien var en del av.

– Vi ønsket et blikk utenfra på faget og fagutøverne. Et blikk som også ga brukerne av psykologtjenester en stemme, sier Berge.

Med journalistenes langsomme inntog ved årtusenskiftet var det ikke bare duket for andre kilder og fortellerteknikker, men til tider for et støynivå over gjennomsnittet.

Pasientstemmen

Nina Strand var den første som ble fast ansatt. Det skjedde i 1999. Før henne hadde en annen journalist vært innom redaksjonen. Men vedkommende forsvant kjapt og lettbeint ut igjen.

«Det var viktig for oss ikke å glemme hvem helsetjenestene er til for. Pasienten bør ha et ord med i laget»

Nina Strand, tidligere journalist

Strand var forkjemper for at andre enn fagfolk skulle slippe til i spaltene.

– Det var viktig for oss ikke å glemme hvem helsetjenestene er til for. Pasienten bør ha et ord med i laget, sier hun i dag, drøye fire år etter at hun ble pensjonist.

Med denne holdningen fikk hun i 2018 innpassi en familie der fire av fem medlemmer var rammet av myalgisk encefalomyelitt (ME). ME er en tilstand som ofte skaper ulvedebattaktige fronter i helsevesenet og etterlater den som er rammet, under et teppe av tung skam på grunn av den evige diskusjonen om sykdommens årsak. Strand hadde talløse e-postutvekslinger med familien, som ikke uten videre så seg tjent med å «oute» seg selv. Det endte med at hun trakk fram egne pasienterfaringer:

– Jeg fortalte at jeg selv var plaget med fatigue etter kreftbehandling, og må legge opp livet etter det. Jeg understreket at det bare utgjør en millimeter av det familien erfarte, men at jeg forstod mekanismen godt. Dermed åpnet familien døren.

Tvungen som ikke ville ned

Selv synes hun tvang i psykisk helsevern er noe av det viktigste hun har skrevet om. I 2011 besøkte hun flere behandlingsmiljøer for å undersøke hvordan de jobbet for å redusere bruk av tvang. Hun snakket med behandlere, pasienter og forskere. Så konfronterte hun Psykologforeningen med deres optimistiske utsagn da de fikk rett til å vedta tvang fra 2001: Flere psykologer i psykisk helsevern ville få tvangstallene ned, het det den gang.

– Men ti år etter at psykologene fikk vedtakskompetanse, hadde tallene gått opp heller enn ned. På tide med selvransakelse, het kommentaren min. Jeg fikk ikke svar fra Psykologforeningen.

Stønnet fra klinikken

Året etter åpnet hun spaltene for den stigende misnøyen i klinikken med styringsideologien New Public Management (NPM). I reportasjen Psykologer i skvis intervjuet hun fire unge psykologer som hadde frontkollidert med et arbeidsliv som var noe helt annet enn de hadde forventet.

Parallellene til dagens strøm av leserinnlegg om arbeidsbelastninger og klinikkflukt er åpenbare. Bare én var villig til å stå fram: Ingeborg S. Lishaugen, som jobbet som vikar ved Drammen DPS og håpet på fast stilling. Også hun var redd for å vise ansikt. Men hun ombestemte seg da hun ble bakket opp av veilederen sin. I dag er hun fornøyd med at hun var med på å punktere det hun oppfattet som et tabu.

«Jeg håper jeg banet vei for at også andre tør å stå åpent fram og fortelle om rammevilkårene i klinikken»

Ingeborg S. Lishaugen, psykolog som kritiserte NPM

– Jeg håper jeg banet vei for at også andre tør å stå åpent fram og fortelle om rammevilkårene i klinikken, sier hun.

Responser fra leserne var overveldende. Helt inn på Stortinget ga reportasjen gjenklang. Bent Høie, som den gang var leder for Helse- og omsorgskomiteen, brukte de unge psykologenes fortellinger som trampoline da han fra nasjonalforsamlingens talerstol gikk i strupen på den rødgrønne regjeringen, som hadde fjernet «den gylne regel».

Psykologer på alle flater

Journalistenes tidsregning i Psykologtidsskriftet starter i en tid det var skrint med psykologer i mediene. Sissel Gran, Frode Thuen og etter hvert Kristin Spitznogle var hederlige unntak. Med Opptrappingsplanen for psykisk helse (1999–2008) ble det annerledes. Det ønsket Arne Olav Hageberg å speile da han ble ansatt som den andre journalisten i redaksjonen i 2005, og etablerte spalten Psykologer i media.

– I begynnelsen sleit vi med å fylle spalten, men det endret seg raskt.

Hageberg viser oss en graf fra medieovervåker Retriever: Fra begynnelsen av 2000-tallet klatret kurven over antall saker som inneholdt ordet «psykolog», til nye høyder.

Han forteller at redaksjonen hadde et pedagogisk formål med spalten:

– Mange fryktet nok yrkeskollegers dom hvis de ikke var «flinke» nok i media. Vi ville vise at psykologer var i media, at faget var relevant på mange områder, og at det var fullt mulig å komme godt ut av det om man uttalte seg.

«I dag er psykologene overalt»

Arne Olav Hageberg, tidligere journalist

– Syns du det mangler psykologer i media i dag?

– I dag er psykologene overalt. Det er nok resultat av en helt annen samfunnsbevissthet om psykisk helse, både i politikken og blant folk flest, enn da vi startet vår spalte for snart 20 år siden. Kanskje har Psykologtidsskriftet medvirket til dette.

Prestesaken

Februarutgaven 2017 brakte med seg noe helt nytt. Det skjedde med dokumentaren Det store sviket, kjent som Prestesaken. Navnet fikk den etter glåmdalspresten som i 2007 ble dømt til åtte års fengsel for seksuelt misbruk og vold mot stedatteren.

Tre journalister, to innleide frilansere i tillegg til tidsskriftets egen «gravemaskin» Øystein Helmikstøl, hadde fått tilgang til 2500 sider med politidokumenter: avhør, sakkyndigrapporter og rettsdokumenter. De stilte blant annet spørsmål ved politiets innsats for å sjekke sakens fakta. De problematiserte den rettsoppnevnte sakkyndiges mandat og rolle i retten og fant sprekker i sakkyndigrapportens kvalitet. Den sakkyndige ble navngitt i reportasjen. Det ble det bråk av.

Meldte seg ut

Var dette egentlige noe Psykologtidsskriftet skulle drive med? «Dolke» foreningens medlemmer i ryggen på den måten, slik enkelte oppfattet det?

Mangeårig rettssakkyndig Judith van der Weele var en av dem som reagerte. Prestesaken var medvirkende årsak til at hun valgte å melde seg ut av Psykologforeningen.

– Jeg mener Prestesaken var langt over grensen for hva man kan forvente av tidsskriftet til en fagforening. En fagforenings primære oppgave er å jobbe for medlemmenes interesser.

«Jeg mener Prestesaken var langt over grensen for hva man kan forvente av tidsskriftet til en fagforening»

Judith van der Weele, rettssakkyndig psykolog

– Hvordan mener du et redaktørstyrt tidsskrift bør drive fagkritikk overfor personer med makt av et omfang som det her er snakk om?

– Det er mye ved sakkyndighetsfeltet som ikke fungerer og fortjener kritikk. Men slik kritikk må behandles overordnet og prinsipielt, ikke ved å utlevere enkeltpersoner.

– At en sakkyndigrapport som i ettertid har fått stryk av flere fagfolk, får være med på å bestemme premissene i en rettssak av dette kaliberet, gir vel større grunn til bekymring enn at psykologen som har skrevet rapporten, ikke skal nevnes ved navn?

– Kritisk journalistikk er viktig, men en fagforening skal ikke henge ut medlemmer. Når du retter kritikk mot navngitte personer som i dette tilfellet, skaper det utrygghet i fagmiljøet. En utrygghet som man ikke forventer skal spre seg fra egne rekker.

En maktfaktor

Daværende sjefredaktør Bjørnar Olsen mener Prestesaken avdekket så alvorlige sider ved sakkyndighetsarbeidet at det var viktig å publisere funnene.

– Når sakkyndige psykologers faglige vurderinger bli premiss for rettsavgjørelser, kan det få store konsekvenser. Når sakkyndighetsarbeidet får sterk kritikk som i dette tilfellet, er det naturlig for psykologenes fagtidsskrift å skrive om det. Hvilket annet medium har bedre forutsetninger for å gjøre det? spør han retorisk.

– *Hvorfor brukte dere navnet og identifiserte den sakkyndige?*

– Dette er et dilemma, og en del av en løpende fagetisk vurdering som pressen er forpliktet til å gjøre. Vi er ofte enige om det prinsipielle, men det er i det konkrete vi ser hvordan fagligheten utøves. Når det er enkeltpersoner som forvalter faget og utøver makt, er det noen ganger vanskelig å unngå identifikasjon.

– *Du var en drivkraft for mer journalistikk i Psykologtidsskriftet. Hvorfor var det viktig?*

– Psykisk helsefeltet angår hver og en av oss. Det har enorm betydning både helsemessig og samfunnsøkonomisk. Men det har i liten grad blitt politisert. Foran stortingsvalget i 2013 brukte vi ett år på å dekke feltet journalistisk, utfordre partilederne til å beskrive sine visjoner for psykisk helse i våre spalter. Alt dette stoffet samlet vi i et spesialnummer vi sendte ut til politiske partier, interesseorganisasjoner, helsebyråkrater og redaksjoner. Jeg tror det bidro til at psykisk helse for første gang ble et sentralt valgkamptema. Jeg vet i hvert fall at en sentral helsepolitiker fortalte at han i våre spalter endelig fikk skrive om et felt han brant for, innlegg som var blitt refusert av debattredaktører i lang tid.

Psykologkompetansens grenser

Prestesaken fikk et etterspill. I et intervju med Psykologtidsskriftet i mars 2017 tok daværende leder av Den rettsmedisinske kommisjon (DRK), psykiater Randi Rosenqvist, selvkritikk for ikke å ha problematisert sakkyndiges uttalelser om fornærmedes troverdighet, som var sentralt i bevisvurderingen.

«Jeg tror det bidro til at psykisk helse for første gang ble et sentralt valgkamptema»

Bjørnar Olsen, tidligere sjefredaktør

Tidligere leder for domstoladministrasjonen, Tor Langbach, er inne på samme problematikk i sin bok Om rettsmedisin og sakkyndighet, der han bruker Prestesaken

som eksempel på at sakkyndighetsarbeidet kan gå over styr. «Dette handler om å erkjenne grensene for egen fagkompetanse», skrev han i en kronikk i Klassekampen da boka kom ut i 2021.

Også leder i Foreningen for sakkyndige psykologer (FOSAP), Olof Gøtestam, mener Prestesaken pekte på noen sentrale utfordringer i sakkyndighetsarbeidet. Blant annet at den sakkyndige kan få uforholdsmessig stor innflytelse på rettens avgjørelse.

– Sakkyndige skal i utgangspunktet kun opplyse sakens psykologfaglige dimensjoner, ikke vurdere bevis. Noen ganger forventer retten at vi skal gjøre jobben lettere for dem. At de skal kunne bruke den sakkyndiges psykologfaglige vurdering mer direkte som premiss for dommen. Hvis vi lar oss rive med, risikerer vi å få større innflytelse enn vi skal ha. Dette er det fint å få belyst, sier han.

Kollisjon med etikken

I desember 2017 ble Psykologtidsskriftet felt i Pressens Faglige Utvalg (PFU). PFU mente Prestesaken var ubalansert og for konstaterende i formen. At den skapte inntrykk av at presten kunne være dømt på feil grunnlag, uten at det var tilstrekkelig belegg for det. PFU understreket imidlertid at Psykologtidsskriftet hadde jobbet i kjernen av pressens samfunnsoppdrag: «... idet redaksjonen har gitt seg i kast med et omfattende journalistisk arbeid som stiller spørsmål ved rettssikkerheten og sakkyndiges rolle i en rettskraftig dom.»

Den rettsoppnevnte sakkyndiges klage på at tidsskriftets hadde omtalt vedkommende, nådde ikke fram i PFU.

Journalist Øystein Helmikstøl, som mistet jobben sin i Psykologtidsskriftet i 2021, mener fremdeles at Prestesaken avdekket et ennå ikke erkjent justismord.

– Det kan dokumenteres, og psykologer har spilt en avgjørende rolle på godt og vondt i saken, sier han til Psykologtidsskriftet i dag.

Sommeren 2021 avviste Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker for andre gang å gjenoppta Prestesaken.

Stressa og angstfylt

«At Psykologtidsskriftet tok kontakt, hadde enorm betydning.»

«At Psykologtidsskriftet tok kontakt, hadde enorm betydning»

Atle Austad, Viggo Kristiansens behandler

Ordene tilhører psykologspesialist Atle Austad, Viggo Kristiansens behandler. Han var den første som stilte spørsmål ved bevisene i Baneheia-saken. Det skjedde i 2007 etter

at han hadde lest dommen. Austad satt på informasjon om bevisunndragelse og ble anklaget for rolleblanding. Det endte med at han ble innklaget for tilsynsmyndighetene. Isyv måneder ventet han på beskjed om han ville få lov til å fortsette som psykolog. Da han var på sitt mest stressa og angstfylte, tok Psykologtidsskriftet kontakt. Annen presse hadde vist liten interesse for hans egen versjon av historien.

At han fikk anledning til å ytre seg der mens de fleste andre stakk fingrene i ørene, mener Austad hadde stor betydning for den psykiske helsa hans.

– Når du vet noe, men ingen vil høre på deg, og du sitter der som en idiot, er det en ganske stor lettelse når noen faktisk vil høre på deg.

Resten er historie. Helsetilsynet fant ingenting å innvende mot Atle Austads terapi. Viggo Kristiansen er frikjent. Austad selv har fått et ettermæle som ytringshelt og fakkelbærer for en djervere ytringskultur i psykologmiljøet.

– Noen bør lage en byste av Atle Austad og plassere den i Psykologforeningens lokaler, sier journalisten bak intervjuet, Øystein Helmikstøl.

Han sier han var lite imponert over behandlingen Austad fikk av kolleger for ni år siden da han flagget sin tvil om hvorvidt dommen mot Viggo Kristiansen var korrekt.

Forskere og profiler

Å senke terskelen for å kunne tilegne seg komplisert fagstoff er et av Psykologtidsskriftets credo. Det kan skje gjennom intervjuer med mennesker som har skrevet vitenskapelige artikler eller på ulike måter har beveget psykologifaget. For hvem er de, de som gir ut bøker og foreleser på YouTube? Hvem er Siri Hustvedt, Janina Fisher, Gabor Maté og Peter Fonagy?

Tidligere fagredaktør og journalist Ida Holth intervjuet en rekke kjente internasjonale fagfolk i årene hun jobbet i tidsskriftet. Mange av møtene kom i stand via Schizofrenidagene i Stavanger – Norges største psykologifestival. Holth tror det er lettere å ta til seg kunnskap i et dialogformat, og at det hjelper på hukommelsen å få et ansikt å knytte kunnskapen til.

– Liv og lære henger sammen, og i profilintervjuet tror jeg leserne blir pirret av disse koplingene – for det er vel sånn vi fungerer, sier hun til Psykologtidsskriftet.

Tidligere journalist og konstituert sjefredaktør i Psykologtidsskriftet, Per Olav Solberg, sier det slik:

– Alle vet jo at «ingen» leser vitenskapelige artikler.

«Alle vet jo at «ingen» leser vitenskapelige artikler»

Per Olav Solberg, tidligere journalist og konstituert sjefredaktør

Han slår et slag for sjangeren «forskningsintervjuet». I 2020 intervjuet han Ivar Goksøyr, som hadde gjennomgått litteraturen om MDMA-assistert psykoterapi ved PTSD. Goksøyr viste at det etter hvert var kommet ny forskning som dokumenterte gode resultater.

Solberg hadde lest boka til journalist Michael Pollan – *Psykedelisk renessanse*. Pollan fortalte historien om da LSD ble oppdaget på 1940-tallet, og fagmiljøet mente de stod overfor en psykologisk revolusjon. Et par tiår senere lanserte USAs daværende president Richard Nixon «war on drugs». Etter hvert ble psykedelika diskreditert og forskningen stanset.

– Det hadde lenge vært stor skepsis til bruk av psykedelika i terapi. Men det er blitt stadig tydeligere at noe har endret seg. Og et fagtidsskrift som Psykologtidsskriftet bør være i front for å vise at det foregår en faglig utvikling på området, også i Norge. En akademisk profesjon som psykologer må unngå å henge igjen i myter om psykedelikas vederstyggelighet, hvis ny forskning viser at alvorlig traumatiserte pasienter kan få god hjelp av kunnskapsbasert behandling, sier Solberg.

Mindre journalistikk

Solberg mistet jobben i forbindelse med en omorganisering av Psykologtidsskriftet i 2021. Kampen for å gjenvinne tapte indekseringshøyder innebar en omprioritering av ressursene for å kunne legge til rette for mer vitenskapelig publisering. To av tre journalister måtte gå. Sjefredaktør Katharine Cecilia Williams begrunner omleggingen med behovet for å svare ut dagens krav til akademisk publisering.

– Dette omhandler i hovedsak en ressurskrevende indeksering- og digitaliseringsprosess. Det påvirker hvor mye kapasitet vi har i dag til redaksjonelt arbeid, inklusiv journalistikk. Men vi har nylig ansatt en ny journalist, og det er en ambisjon å sikre at vi opprettholder og utvikler tidsskriftets journalistiske virksomhet. Forskningsjournalistikk vil være et satsingsområde, sier hun.

«Jeg er likevel overbevist om at psykologer både tåler, trenger og ønsker at det blir stilt kritiske spørsmål»

**Katharine Cecilia Williams,
sjefredaktør**

Hun sier journalistene må ha albuerom til å gjøre slikt arbeid i overensstemmelse med de retningslinjer som gjelder for en fri og uavhengig presse.

– Når vi ser på den solide journalistikken som Psykologtidsskriftet har publisert de siste 20 årene, fremstår journalistikkens evne til å gi kontekst og belyse tema som våre lesere ikke ville fått tilgang til andre steder, som en kjerneverdi. Dette vil alltid være et minebelagt terreng for et tidsskrift som har en fagforening som eier. Jeg er likevel

overbevist om at psykologer både tåler, trenger og ønsker at det blir stilt kritiske spørsmål.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 60, nummer 10, 2023, side 606-611

TEKST

Per Halvorsen, journalist